

Note : Ce fichier fait le point sur la Barcelone médiévale et de l'Époque Moderne.. Il ne s'agit pas d'une proposition pédagogique directement pour la classe, mais d'une documentation destinée aux enseignants et aux personnes qui souhaitent connaître la Catalogne Nord.

Visitons Barcelone : la Barcelone médiévale et moderne

Pages

2 Barcelone au Moyen-Âge

Documents commentés :

Les rues du quartier de la Ribera.

Barcelona à la fin du XIVE siècle

Les murailles du XIVE siècle.

Le Palau Reial Major et le Tinell.

Le Palau de la Generalitat.

La Casa de la Ciutat.

Santa Maria del Mar.

Les Drassanes.

14 Barcelone à l'Époque Moderne

Documents commentés :

La Ciutadella

Le Born

La Barceloneta

Barcelone en 1842

Barcelona a l'Edat Mitjana

Després d'un breu període de dominació musulmana, la ciutat és presa pel fill de l'emperador Carlemany, Lluís el Piadós. Serà la principal plaça forta de les terres sota dominació dels Francs al sud del Pirineu, **la Marca Hispànica**, tot i patint diversos setges i destruccions. La ciutat es queda dins les muralles romanes que, segons les estratègies militars menys sofisticades de l'època, són sobrelevades. A l'alta Edat Mitjana Barcelona és la capital del comtat al voltant del qual es configurarà Catalunya.

Després del setge, de la presa de Barcelona i del seu saqueig per Al-Mansur el 985, **els Comtes de Barcelona s'emancipen** (Borrell II no reconeix el nou sobirà Hug Capet, el 988) i **Barcelona assumeix la capitalitat** del Principat de Catalunya, independent de fet a partir d'aquesta data. El creixement urbà de la Baixa Edat Mitjana, és relacionat amb aquesta funció política. Es reforçarà a l'Alta Edat Mitjana car Barcelona és la seu de la Generalitat i veu el desenvolupament del port i de les activitats en relació amb el comerç marítim i l'expansió catalana al Mediterrani. La ciutat arribarà a comptar uns 40.000 habitants al segle XIV, abans de les epidèmies de pesta que afectaran tot Europa i despoblaran Catalunya.

El creixement de la ciutat implicà construir **una sèrie de muralles successives**.

- * **El primer recinte** emmurallat de l'Edat Mitjana envolta el primer recinte romà, eixamplant la ciutat de tots costats però sobretot cap al nord i cap a l'est.
- * **El segon recinte**, dit Muralles de Jaume I, segueix la Rambla, de l'actual Plaça de Catalunya fins al mar, amb els Portals de Santa Anna, de Portaferri i de la Boqueria. La muralla del costat del mar, amb els seus baluards i el Portal de Mar, serà construïda molt més tard, al segle XVI. Cap al nord-est, la muralla medieval envoltava en arc de cercle la ciutat, incorporant-hi la meitat de l'actual Parc de la Ciutadella, amb el Portal Nou, el Portal de Jonqueres (a l'actual Plaça Urquinaona) i el Portal de l'Àngel (a la Plaça de Catalunya). Aquestes muralles protegeixen les Viles Noves i les construccions espontànies que s'havien edificats a fora del primer recinte fortificat.
- * Previst per a defensar un espai urbà futur, **el tercer recinte**, les Muralles de Pere el Cerimoniós envolten el Raval, el barri situat entre la Rambla i les avingudes actuals del Paral·lel i de les Rondes de Sant Pere i de Sant Antoni. Era una zona rural que tenia horts i camps - i que conservarà horts

fins a finals del segle XVIII. No s'acabarà d'omplir fins al segle XIX. Té molts convents i hospitals.

Tot i la barreja de tipus d'hàbitat, d'activitats i de classes socials de les ciutats d'aquestes èpoques, una estructura interna de la ciutat es dissenya i **alguns barris tenen caràcters prou marcats**:

- * **La zona central** queda sempre el lloc del poder i de residència de classes més benestants: Palaus Reials, bisbat, Casa de la Vila. Però alguns rics hotels particulars són als barris de la Ribera (carrer de Montcada) i de Mar; avui dia es designa aquesta zona com a Barri Gòtic;
- * La part baixa de l'antiga Bàrcino i els nous carrers al voltant del carrer Ample són **el barri de Mar**. S'hi afegeix el barri de Santa Maria del Mar, la Vilanova del Mar. Són els barris del port, dels mercaders i de la gent de mar, amb una població cosmopolita. S'hi troben la Llotja, el Consolat de Mar, la Hala dels Draps. El barri va conservar en part aquesta orientació fins avui dia, ja que la Cambra de Comerç i la Borsa de Barcelona hi van mantenir llur activitat fins a finals dels anys 1980, quan van desplaçar-se cap al Passeig de Gràcia i la Diagonal.
- * **El barri de la Ribera** és més popular i alhora un barri de mercaders, menestrals i comerciants. El seu nom ve del riu Besós que divagava segons les riuades entre el peu de la muralla i Badalona.
- * **El Raval**, en la seva part central i alta, té molts edificis religiosos, convents i institucions hospitalàries. Poc construït durant l'Edat Mitjana i la decadència econòmica dels segles XVI i XVII, el creixement econòmic del segle XVIII provocarà la seva urbanització i densificació. Als segles XIX i XX, més que a altres barris de la ciutat, la promiscuïtat i la insalubritat caracteritzen la part baixa del Raval (el Barri Xinès, popularment el Barri Xino, segons una denominació contemporània). Tocant a l'antiga platja - i avui dia al Port Vell - hi ha les Drassanes, iniciades al segle XIII i construïdes per l'essencial al segle XIV, que són el testimoni de la importància de les activitats marítimes catalanes (avui acullen el Museu Marítim).

Notables construccions d'estil gòtic català: entre altres la catedral, el conjunt d'edificis del Palau Reial i de la Plaça del Rei, el Palau de la Generalitat, l'Hospital de la Santa Creu i l'esplèndida església de Santa Maria del Mar, edificada gràcies a les aportacions econòmiques dels barris mariners i comerciants a la seva patrona, com si fos en rivalitat amb la catedral, que representava el poder polític dins la ciutat.

Barcelona a l'Edat Mitjana : documents comentats

A continuació :

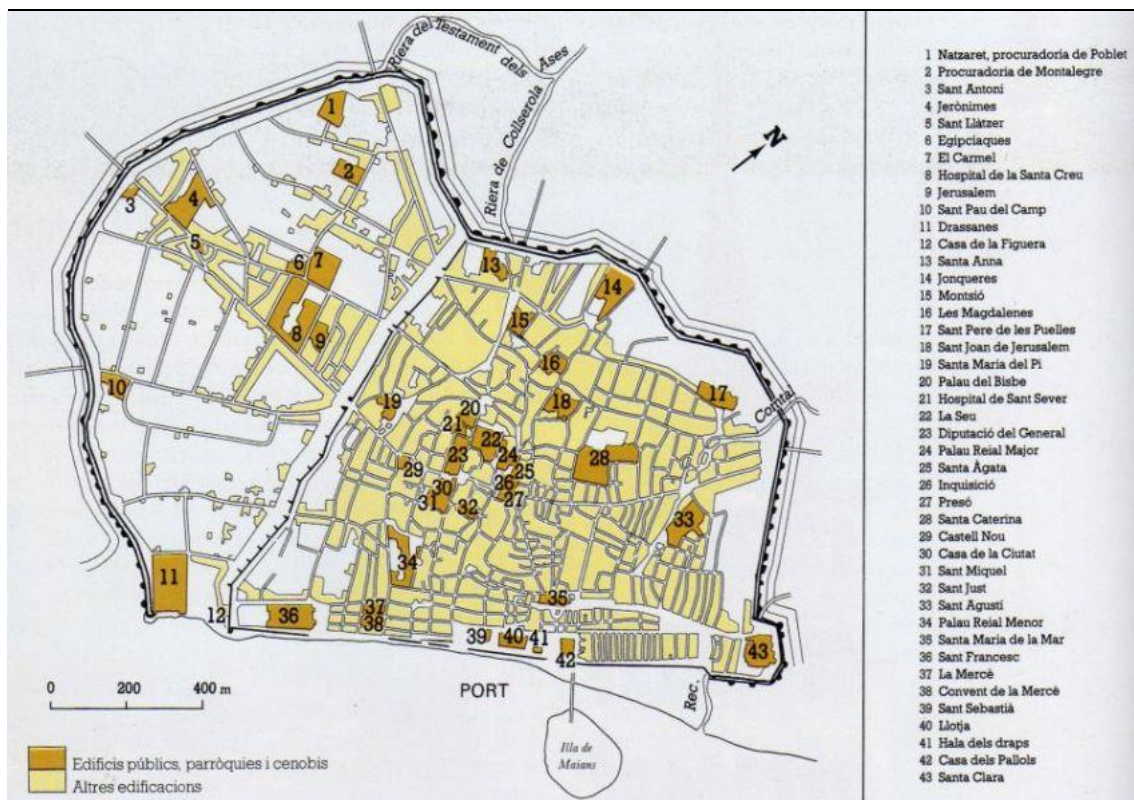
- 1- Els carrers del Barri de la Ribera.
- 2- Barcelona a finals del segle XIV.
- 3- Les muralles del segle XIV.
- 4- El Palau Reial Major i el Tinell.
- 5- El Palau de la Generalitat.
- 6- La Casa de la Ciutat.
- 7- Santa Maria del Mar.
- 8- Les Drassanes.

Document 1 : Els carrers del Barri de la Ribera

- A l'Edat Mitjana i a l'Època Moderna, als barris de la Ribera i del port hi treballaven i residien menestrals i artesans, comerciants i mercaders. Fixeu-vos amb els noms dels carrers que recorden les activitats o els antics gremis, és a dir les associacions o corporacions de menestrals d'un mateix ofici o activitat:

- * les activitats comercials, de navegació i portuàries: carrers del Consolat de Mar, dels Mercaders,
 - * el diner, les joies i el canvi: carrers de la Seca (fabricació de moneda), del l'Argenteria (treball de l'argent, dels metalls preciosos i joies), dels Canvis Vells, dels Canvis Nous;
 - * el tèxtil: carrers de la Llana, dels Cotoners, dels Carders (preparadors de la llana i de les fibres tèxtils abans de la filatura), dels Abaixadors (que abaixen els draps, igualant-los amb tisores), dels Agullers (fabricació de fils o filatura), dels Flassaders;
 - * la pell, el vidre, les armes: carrers de la Blanqueria (on es treballen i adoben les pells), dels Assaonadors (que acaben les pells i cuirs), carrers de l'Espaseria, de la Vidrieria;
 - * els productes de la vida quotidiana i de diverses activitats de servei: carrers Sabateret, dels Corders, dels Calders, de l'Esparteria, de la Candela, de l'Oli, de la Formatgeria, dels Sombrerers, dels Metges, del Tragí, del Civadar;
- Cerqueu també dins la ciutat vella de Perpinyà, que era a l'Edat Mitjana la segona ciutat de Catalunya amb també activitats artesanals i

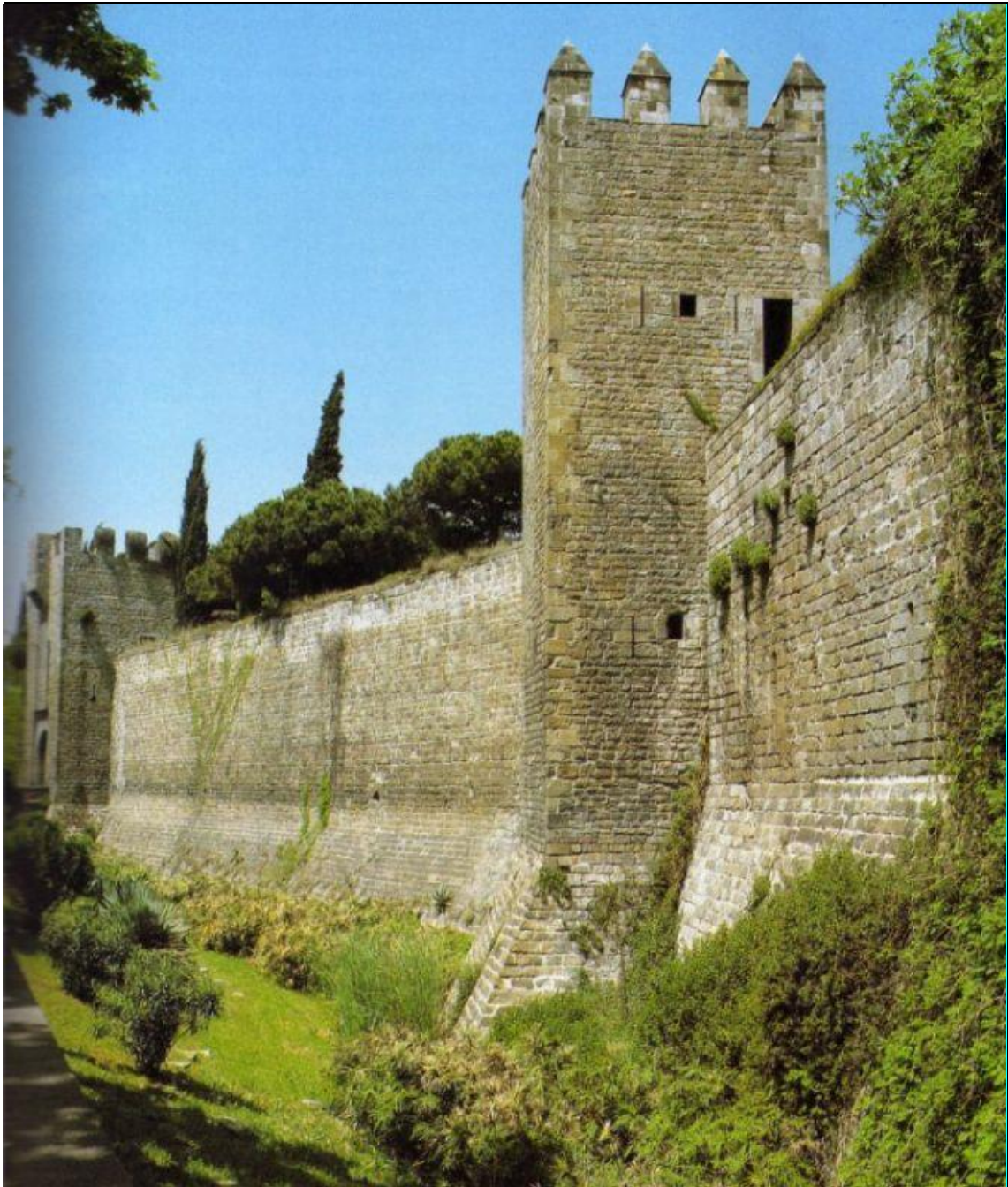
Document 2 : Barcelona a finals del segle 14

(*Gran geografia comarcal de Catalunya*, vol. 8: *Barcelonès*, FEC, Barcelona, 1984, p.170)

Localitzeu la ciutat romana, les muralles successives, l'inici del port i alguns edificis remarcables: les Drassanes, el Palau Reial, el Palau de la Diputació del General (la Generalitat) i la Casa de la Vila (l'ajuntament), on hi havia l'antic fòrum, Santa Maria del Mar, l'Hospital de la Santa Creu (avui Biblioteca Nacional de Catalunya i Institut d'Estudis Catalans), la Llotja i la Hala dels draps.

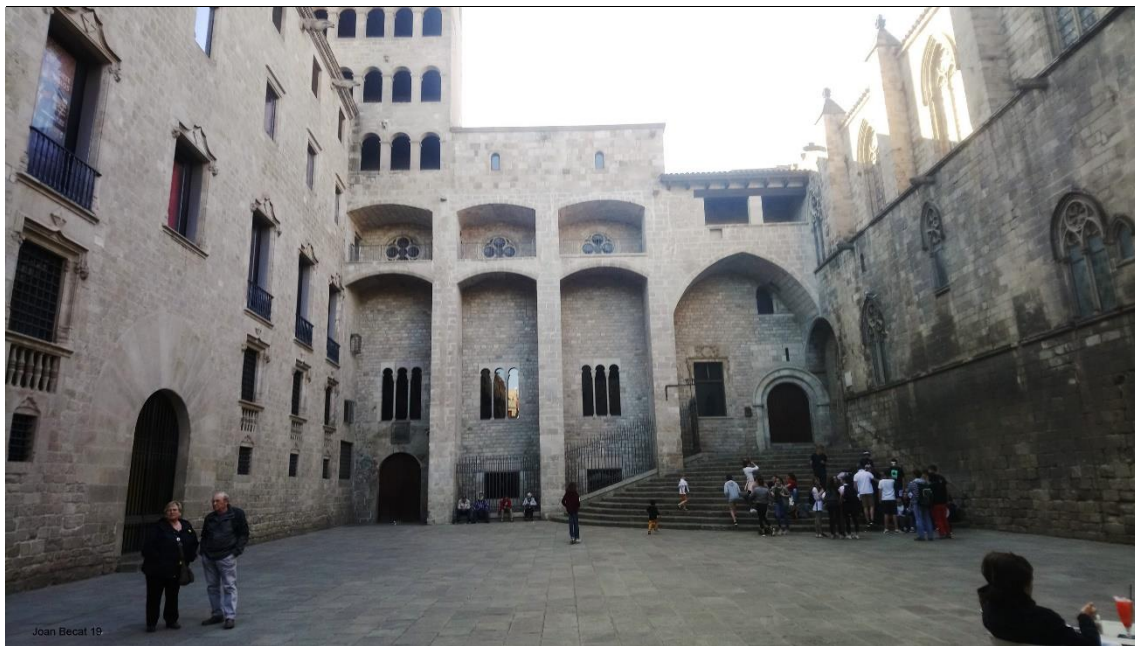
Document 3- Les muralles del segle XIV.

(segons Gran Geografia Comarcal de Catalunya, vol.8, p.163)

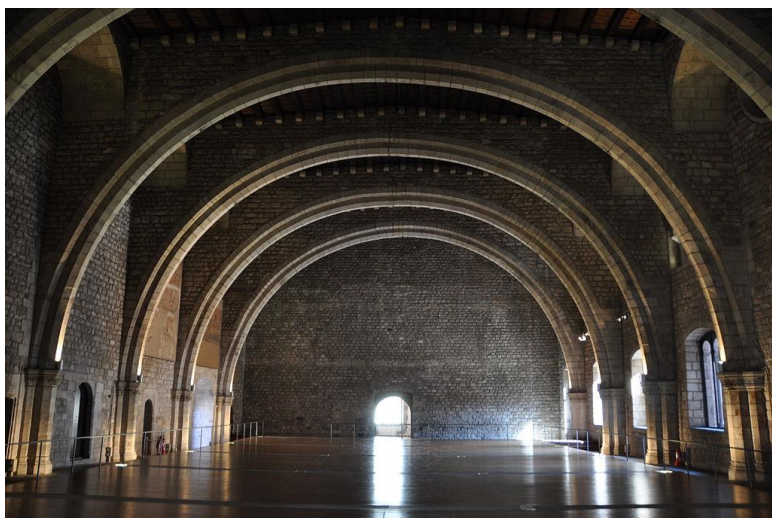
Les muralles del segle XIV envoltaven el Raval i el lligaven a la ciutat. Noteu les altes parets, reforçades de torres, amb un fossar al peu per dificultar més l'escalada.

Document 4- El Palau Reial Major

(foto J.Becat)

El Palau Reial Major és un conjunt d'estil gòtic civil català construït entre els segles XIII i XVI al voltant de la Plaça del Rei. És l'estança dels comtes de Barcelona dels segles XIII a XV. El cos principal és a la part central, amb la sala gran, dita Saló del Tinell. A la dreta hi ha la Capella de Santa Àgata, del segle XIV. És l'església privada i oratori del comte-rei. Al segle XVI es construeix el Palau del Lloctinent, a l'esquerra. Dominant el castell apareix la torre porticada del Mirador del rei Martí, també del segle XVI.

El Saló del Tinell d'estil gòtic català, construït dins el Palau Reial Major el 1370 pel comte-rei Pere el Cerimoniós. El Tinell és semblant a la Sala Reial del Palau dels Reis de Mallorca, a Perpinyà.

(foto MUHBA, Museu d'Història de Barcelona)

(foto govern.cat)

Aquesta part va ser realitzada per Marc Safont, entre 1415 i 1425. Una galeria gòtica d'una gran elegància envolta l'escala d'honor. A la dreta i al fons veiem la porta d'accés al despatx del president de la Generalitat. Vers la dreta es va al Pati dels Tarongers i, per l'esquerra, es va al Saló de Sant Jordi i al balcó de la Plaça de Sant Jaume.

(foto J. Becat)

L'edifici més recent i la façana, inspirada pel renaixement italià. Sobre la fotografia tenim la part més recent del Palau de la Generalitat edificada al segle XVII per Pere Blai, entre 1597 i 1619. La façana és inspirada pel renaixement italià. Al primer pis, hi ha la gran sala de recepció i d'actes, dita Saló de Sant Jordi, i el famós balcó des del qual s'han fet i es faran proclamacions i celebracions. La part central gòtica del palau, dels segles XIV i XV, és al darrere. Correspon a la part de l'edifici que sobresurt dins el Carrer de Sant Honorat, a l'esquerra, i va fins a la dreta al Carrer del Bisbe

Document 6- La Casa de la Ciutat.

A l'origen, el Consell de Cent va ser creat pel comte-rei per gestionar la ciutat, al segle XIII. La part més antiga de l'ajuntament actual és la Casa de la Ciutat amb el Saló de Cent, i el pati interior, d'estil gòtic català, de finals del segle XIV. En la fotografia veiem la façana que dona al Carrer de la Ciutat, que era l'entrada principal abans que s'edifiqués la façana actual.

El cos d'edifici que dona a la Plaça de Sant Jaume, d'estil neoclàssic, va ser edificat a mitjan segle XIX. Fa front al Palau de la Generalitat. És avui dia l'entrada principal.

La part més recent és un alt edifici de despatxos de quinze plantes, construït l'any 1958. El 1994 se'l va rebaixar de quatre pisos per integrar-lo més dins la Ciutat Vella, exercici no del tot reeixit.

(fotos J. Becat)

Document 7- Santa Maria del Mar.

(foto ajuntament.barcelona.cat)

La sòbria, elegant i majestuosa basílica gòtica de Santa Maria del Mar va ser construïda al Barri de la Ribera al segle XIV, entre 1329 i 1383, amb pedra de Montjuïc. Aquest barri era també anomenat Vilanova del Mar car s'havia desenvolupat a l'exterior de les primeres muralles, per entrar després dins el segon recinte fortificat. Era un barri de comerciants i negociants, de menestrals, artesans i obrers, de mariners. L'edificació de l'església va ser finançada per les seves aportacions econòmiques en l'honor i la protecció de la seva patrona.

Santa Maria del Mar va patir del setge de 1714. A més en el cementiri al darrere de la basílica se va excavar una fossa comuna on se van enterrar els defensors morts durant el setge i l'assalt de la ciutat. Avui és una plaça, lloc de commemoracions del 1714. L'any 1936 va ser assaltada i cremada. Ha beneficiat de restauracions posteriors i actuals.

Document 8- Les Drassanes.

(foto wikipedia.org)

Les Drassanes Reials des del l'estàtua de Colom. És un conjunt considerable de naus cobertes on se construïen els vaixells. Són unes de les poques drassanes cobertes de l'Edat Mitjana, amb les de Gènova, la rival de Barcelona al Mediterrani Occidental. Al davant, on hi ha avui dia el Passeig de Colom, hi havia a l'Edat Mitjana la platja on es feien baixar els vaixells per acabar de posar els pals, les veles i les superestructures. Les Drassanes són una construcció gòtica iniciada a partir del segle XIII, per Pere el Gran, per construir vaixells i galeres per al rei i la seva política expansionista al Mediterrani. Catalunya era aleshores una potència marítima. Les Drassanes s'han eixamplat fins al segle XVI, guardant malgrat tot l'estil gòtic dels inicis.

Avui pertanyen a l'Ajuntament i alberguen el Museu Marítim, de visita indispensable, especialment pels seus portolans de finals de l'Edat Mitjana i de l'època de les grans descobertes.

(foto: mmbeducacio)

Barcelona a l'Època Moderna

Les conseqüències del 1714 van modificar la ciutat, amb la destrucció d'una part del barri de la Ribera (efectuada per la gent de la ciutat i pagada per l'ajuntament de Barcelona) per a construir la Ciutadella. Aquesta fortificació era pensada tant per a defensar com sobretot per a amenaçar la ciutat. Per això calia deixar net el seu glacis cap a Barcelona, doncs arrasar una gran part del barri de la Ribera. És un cas semblant al de Perpinyà i a la construcció per Vauban, després de l'annexió, de la Ciutadella que dominava la ciutat per controlar-la i que encara existeix.

La Barceloneta va ser inicialment prevista per a allotjar la gent que havia perdut la seva casa en enderrocar el barri de la Ribera. Però no en van poder beneficiar, car la construcció planificada i geomètrica de la Barceloneta va ser diferida fins a la segona meitat del segle XVIII, i per tant dues generacions més tard. Era un barri de pescadors, de mestres d'aixa i gent de mar, de menestrals i d'obrers.

La construcció progressiva d'un gran port artificial :

- * Durant l'Edat Mitjana, el port no existia i les embarcacions descarregaven els productes transportats a la platja mateixa.
- * Al nord i en front de la ciutat hi havia un alt fons i un illot sorrenc, l'Illot de Maïans; un dic per a la protecció dels vaixells el relligà a la platja a mitjan segle XIV (a l'emplaçament de l'actual passeig i Moll de la Barceloneta), configurant el primer port. Darrere el dic s'anaren acumulant les sorres de les platges del Maresme i les aportades pel riu Besòs i traslladades pels corrents marins costaners.
- * Al segle XVIII, quan es projecta la construcció del nou barri extramurs de la Barceloneta, la meitat de l'espai entre la ciutat i la costa actual era ja terrestre. Durant aquests segles i al segle XIX, mentre es perllongava el moll i es tancava el port amb una escullera (ella mateixa progressivament allargada paral·lelament a la costa durant el segle XIX) la costa avançava gràcies a noves aportacions sorrenques del riu Besòs i del Maresme vers les platges del Poble Nou i la Barceloneta.

Barcelona a l'Època Moderna : documents comentats

- 1- La presa de Barcelona el 1714.
- 2- La Ciutadella.
- 3- El Born.
- 4- La Barceloneta.
- 5- Barcelona l'any 1842.

Document 1- La presa de Barcelona el 1714.

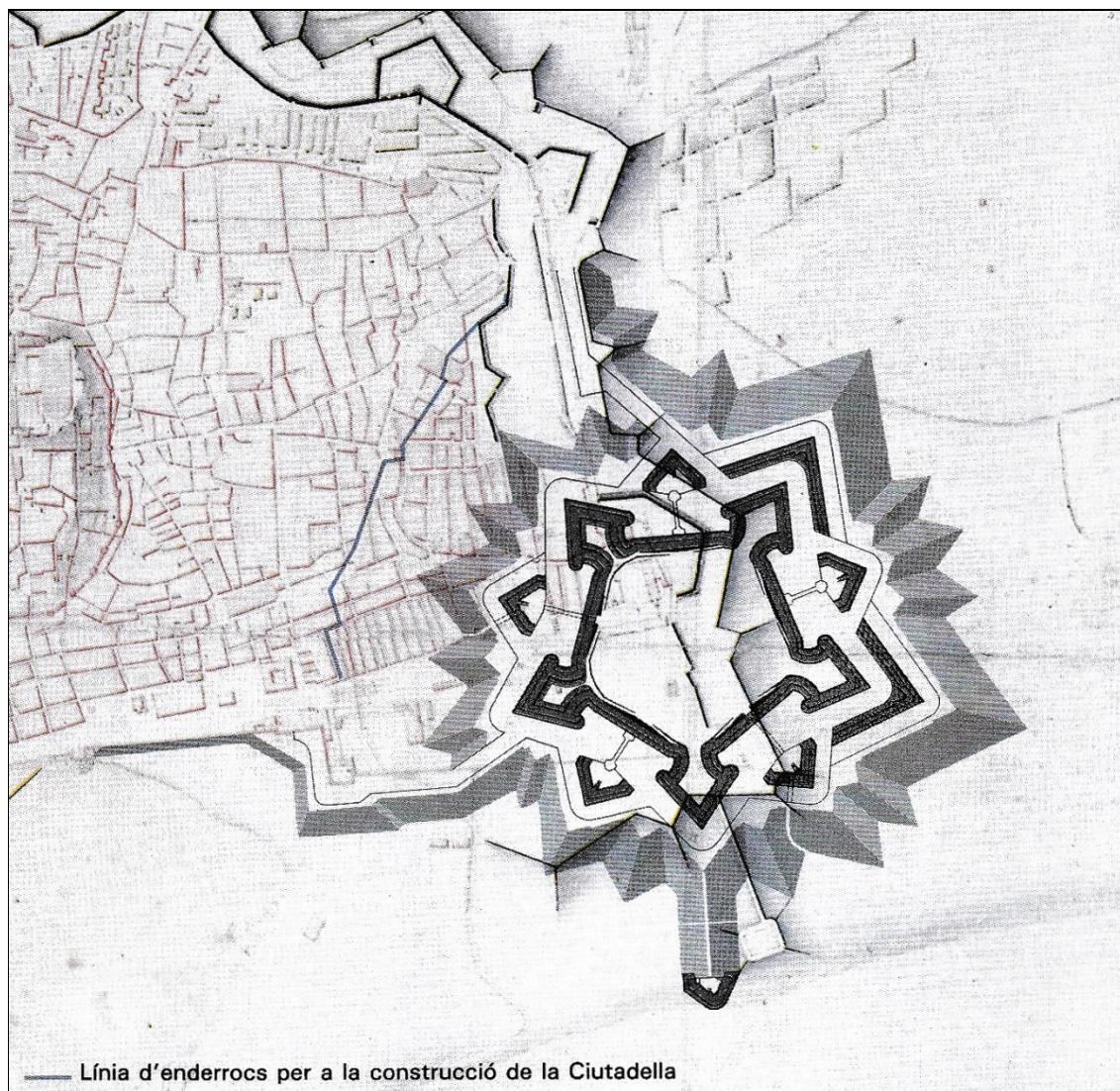
(font : Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, arxiuhistoric.bcn.cat)

Gravat de Jacques Rigaud, 1732, que representa l'assalt per les tropes franco-espanyoles del Duc de Berwick del bastió de Santa Clara que determinarà la presa de Barcelona. Prèviament, amb trinxeres i mines, s'havien obert bretxes dins les fortificacions. Segons la revista *Sàpiens* (article de Sònia Casas Codinach : "El setge de Barcelona, pas a pas", 01/09/2014) els 800 defensors del bastió, dels quals només en sobrevisqueren 300, s'oposaren a l'assalt de deu mils soldats aguerrius. Constituïen els defensors les companyies dels corders de cànem, dels teixidors de lli, dels freners (que fabricaven frens i guarnicions pels cavalls), dels estudiants de medicina, teologia i filosofia, dels candelers de cera, dels argenters i dels fusters.

El setge de la ciutat durarà del juliol del 1713 fins a l'11 de setembre del 1714 amb, en front dels 40.000 homes dels exèrcits que assetjaven, una resistència a ultrança dels 5.500 homes dirigits pel general Antoni de Villarroel i el president de la Generalitat Rafael de Casanova.

Com en totes les guerres del rei de França Lluís XIV després de l'annexió dels comtats del nord de Catalunya al seu regne (l'actual Catalunya Nord) amb el Tractat del Pirineu el 1659, s'havien fet lleves de soldats, que van anar a combatre al setge de Barcelona. L'historiador Ramon Sala conta que cinc batallons de milícies seran llicenciats després de la presa de Barcelona.

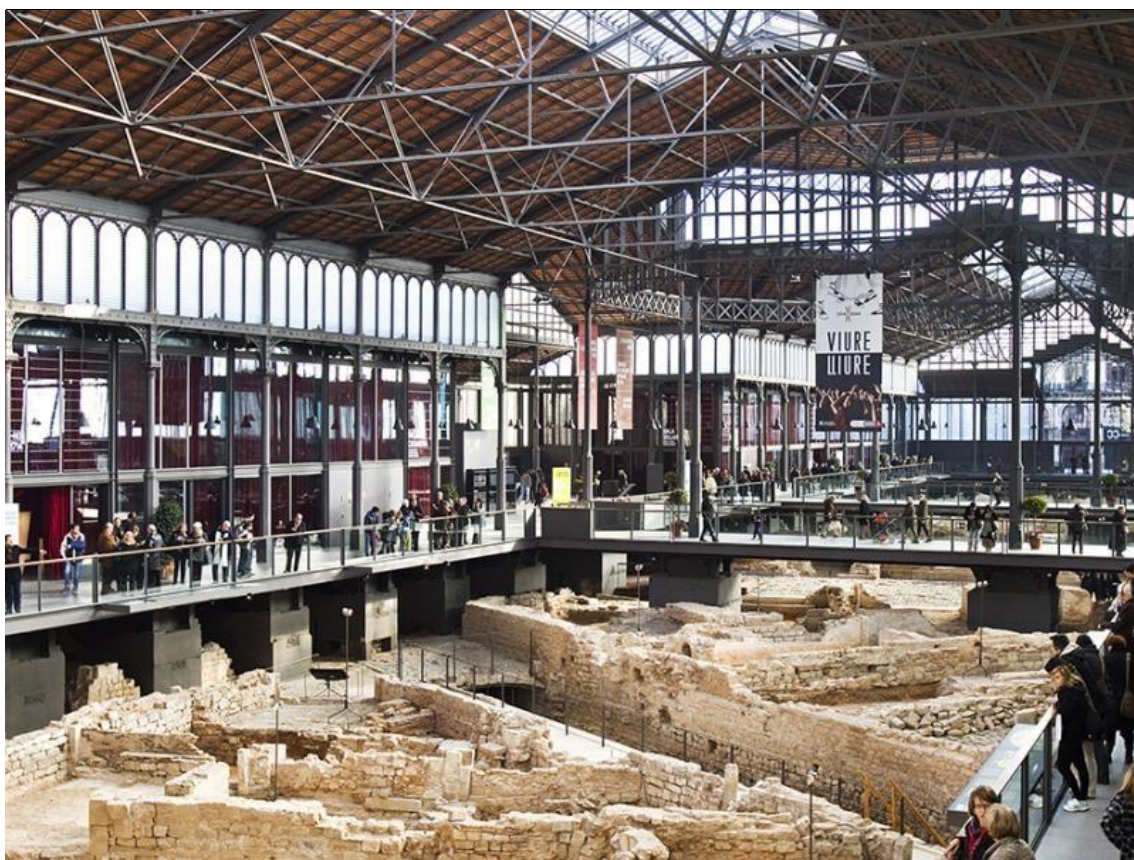
Document 2 : La Ciutadella

Il·lustració de l'article de Joaquim Albareda : "La Ciutadella i la Barceloneta", dins *Història, Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, vol. 5, FEC, 1995, p.102).

El mapa indica l'espai de ciutat que serà arrasat per fer la fortificació, o sigui una meitat de la Ciutadella mateixa, i tot el glacis per poder deixar tirar els canons sense obstacles, en aquest cas contra la ciutat. Durant la segona meitat del segle XIX les fortificacions seran arrasades. Aquest espai serà ordenat per l'exposició universal de Barcelona, de l'any 1888. La recorden encara la Casa dels Tres Dragons, el restaurant avui Museu Zoològic, de Lluís Domènech i Montaner, l'Hivernacle, el Museu de Geologia i la Cascada Monumental. Al mig de l'antiga ciutadella, el Palau del Governador acull avui dia un institut d'ensenyament i l'Arsenal modificat serà un palau reial i ara és la seu del Parlament de Catalunya. Els glacis del cantó de la ciutat són reurbanitzats. Avui dia el parc mateix és, per una meitat, l'espai públic dit Parc de la Ciutadella i, per l'altre, el zoo de Barcelona.

Document 3 : El Born

(font : elbornculturaaimemoria.barcelona.cat)

Quan a mitjan segle XIX es va desclassificar la plaça militar de Barcelona i que es van poder enderrocar les fortificacions de la ciutadella l'any 1869 i construir-hi cases, el barri de la Ribera es va poder estendre en els terrenys que havia ocupat abans del 1714, això sí, amb un nou pla de carrers. Al mig s'hi va edificar també el Mercat del Born, el 1876. Desafectat el 1971, va ser salvat de la destrucció per la pressió social. Recentment, l'any 2002, a l'ocasió d'obres per fer-ne una biblioteca, les excavacions van posar a la llum tota una part del barri destruït per fer l'esplanada de la Ciutadella, amb la part baixa de totes les cases, els carrers i molt material de l'època. S'han conservat en una gran part de l'antic mercat. Avui dia aquest testimoniatge de l'antiga realitat del barri es pot visitar : és el Born Centre de Cultura i Memòria, amb les restes arqueològiques de l'Edat Mitjana i de l'Època Moderna, un museu sobre la Guerra de Successió, exposicions permanents i visites guiades. És una visita obligada per qui vol conèixer Barcelona.

Document 4 : La Barceloneta

(segons el mapa Barcelona, Michelin)

“A la Barceloneta, el capità general marquès de la mina, decidit a posar ordre en aquest barri de barraques de pescadors i cases de joc, va fer enderrocar els habitatges existents i construir-ne uns 700 de nous a partir del 1753, amb la mateixa alçada i amplària, pintats de color vermell i amb portes i finestres blaves.”, diu Joaquim Albareda (*HPCS dels Països Catalans*, FEC, 1995, vol. 5, p.102)

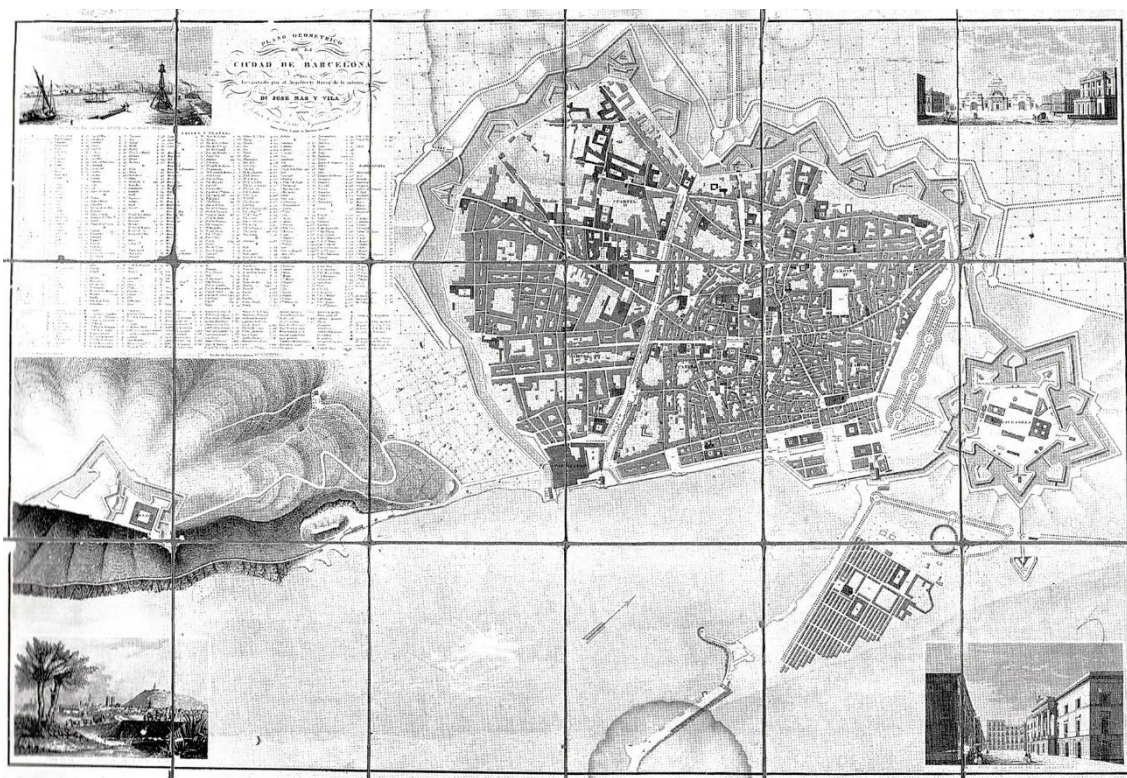
La Barceloneta té un pla geomètric que determina illes rectangulars, amb al centre una plaça amb l'església d'estil barroc (de moda al segle XVIII) de Sant Miquel del Port. Al segle XVIII era un barri de cases baixes previstes per famílies, amb un sol pis, per no tancar la vista sobre el mar des de la Ciutatella. Se'n poden veure encara passejant pel barri. Posteriorment l'especulació immobiliària i la necessitat d'allotjar més gent han modificat molt l'aspecte de la Barceloneta. És avui dia un barri molt densificat.

Una de les poques cases d'origen de la Barceloneta, salvada per l'acció del veïns, comprada per l'ajuntament i avui dia equipament de proximitat pel barri.

(foto ajuntament.barcelona.cat)

Document 5- Barcelona l'any 1842.

Barcelona i les seves fortificacions, per Josep Mas i Vila, 1842
(*Treballs sobre Cerdà i el seu Eixample*, 1992, p.33)

A l'inici del segle XIX, Barcelona era sempre encotillada per les muralles. El creixement urbà no era possible car Barcelona era classificada com a plaça forta militar, cosa que prohibia qualsevol construcció sobre un gran espai al voltant de les muralles, per a permetre el tir dels canons. Es reconeixen les dues parts de la ciutat medieval, la Ciutat Vella i el Raval, de banda i banda de les Rambles, i la Ciutadella construïda després del 1714. Només s'havia urbanitzat la Barceloneta. És la situació abans que es desclassifiqui la ciutat, que esdevé una ciutat oberta i que pot créixer, mitjançant el projecte d'Eixample, obra de la segona meitat del segle XIX.